

Uve Tim

U senci
moga
brata

Prevela s nemačkog
Maria Glišić

■ Laguna ■

Naslov originala

Uwe Timm

AM BEISPIEL MEINES BRUDERS

Prvi put objavljeno na nemačkom jeziku kao:

Uwe Tim, *Am Beispiel meines Bruders*

Copyright © 2003 by Verlag Kiepenheuer & Witsch
GmbH & Co. KG, Cologne / Germany

Copyright © of the translation: 2012, S. Fischer
Foundation by order of TRADUKI

Translation copyright © 2012 za srpsko izdanje,
LAGUNA

Objavljivanje ove knjige podržala je književna mreža TRADUKI, koju čine Savezno ministarstvo za evropske i međunarodne poslove Austrije, Ministarstvo inostranih poslova Nemačke, švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija“, „KulturKontakt Austrija“, Geteov institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Fondacija S. Fišer.

traduki

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Above the battle's fury –
Clouds and trees and grass.*
William Carlos Williams*

* „Nad pomamom bitke – oblaci i drveće i trava“, iz pesme „Marku Antoniju na nebu“ (prevela s engleskog Dubravka Popović Srdanović), u: Vilijam Karlos Vilijams, *Izabrane pesme*, Nolit, Beograd, 1983, str. 21–22. (Prim. prev.)

Biti uzdignut – smeh, klicanje, neobuzdana radost – ovo osećanje prati sećanje na jedan doživljaj, jednu sliku, prvu koja mi se urezala u sećanje. I s tom slikom za mene počinje svest o samom sebi, pamćenje: dolazim iz bašte u kuhinju, gde stoje odrasli, majka, otac, sestra. Stoje i gledaju me. Biće da su nešto rekli, nešto čega se više ne sećam, možda: Pogledaj, ili su pitali: Vidiš li nešto? I biće da su pogledali ka belom ormaru, za koji su mi kasnije rekli da je bio ostava za metle. Tamo, upravo to mi se urezalo kao slika, iznad ormara, promalja se kosa, plava kosa. Iza njega se neko sakrio – i onda izlazi moj brat, i podiže me uvis. Njegovog lica ne mogu da se setim, kao ni onoga što je nosio, verovatno uniformu, ali se jasno sećam te situacije: kako me svi gledaju, kako otkrivam tu plavu kosu iza ormara, i onda to osećanje da me visoko uzdiže – kako lebdim.

To je moje jedino sećanje na šesnaest godina starijeg brata, koji je nekoliko meseci kasnije, krajem septembra, bio teško ranjen u Ukrajini.

30. 9. 1943.

moj dragi tata,

Nažalost sam 19. teško ranjen tenkovski projektil pogodio me me u obe noge koje su mi odsekli. Desnu nogu su odsekli ispod kolena a levu do butine mnogo jake bolove nemam više uteši majčicu sve će proći, za nekoliko nedelja sam u Nemačkoj onda me možeš poseti nisam bio neoprezan

ovim bih završio

pozdravlja tebe, mamu Uvea i sve ostale

Tvoj Kurdel

Dana 16. 10. 1943. u 20.00, preminuo je u vojnom karantinu 623.

Odsutan a ipak prisutan, pratio me je kroz detinjstvo, u majčinoj tuzi, u očevim sumnjama, u nagoveštajima koje bi roditelji razmenjivali. O njemu se pričalo, to su bile one male, uvek slične situacije koje su ga pokazivale kao odvažnog i pristojnog. I kada se nije govorilo o njemu, ipak je bio prisutan, prisutniji od drugih mrtvih, kroz priče, fotografije i u očevim poređenjima koja su se odnosila na mene, *onog koji je došao posle.*

Više puta sam pokušavao da pišem o bratu. Ali svaki put bih ostajao na pokušaju. Čitao sam njegova pisma sa fronta i dnevnik koji je vodio dok je učestvovao u napadu na Rusiju. Mala sveska u svetlosmeđem povezu sa natpisom *Beleške.*

Hteo sam da uporedim bratovljeve zapise sa ratnim dnevnikom njegove SS-divizije* „Mrtvačka glava“, kako bih saznao sve do tančina, više nego iz njegovih nekoliko taksativnih unosa. Ali svaki put kada bih se uneo u dnevnik ili pisma, ubrzo bih ponovo prekidao sa čitanjem.

Bojažljivo uzmicanje u sebe, kakvo sam kao dete upoznao iz jedne bajke, iz priče o vitezu Plavobradom. Majka mi je uveče čitala bajke braće Grim, mnoge i više puta, takođe bajku o Plavobradom, ali njen kraj nika-da nisam želeo da čujem. Toliko je bilo strašno kada njegova žena, pošto je on otputovao, uprkos zabrani, hoće da prodre u zaključanu sobu. Na tom mestu sam molio majku da mi ne čita dalje. Tek godinama kasnije, već sam bio odrastao, pročitao sam bajku do kraja.

Otključala je, i kako su se vrata otvorila, u susret joj je pokuljala krv u potocima, a na zidovima, svuda unao-kolo, videla je mrtve žene kako vise, od nekih su ostale još samo kosti. Toliko se uplašila da je istog trena zalupila vrata, ali je pritom ključ iskočio iz brave i upao u lokvu krvi. Užurbano ga podiže i htela da ga obriše od krvi, ali uzalud, čim bi očistila jednu stranu, na drugoj bi se krv opet pojavila.

Drugi razlog je bila majka. Dok je bila živa, nisam mogao da pišem o bratu. Unapred sam znao šta bi

* SS (skraćena od nem. *Schutzstaffel*, odbrambene snage), elitna paravojna organizacija, „pretorijanska straža“ Nacionalsocijalističke partije u Nemačkoj. (Prim. prev.)

odgovorila na moja pitanja. Mrtve treba pustiti da počivaju u miru. Tek kada je preminula i sestra, posljednja koja ga je poznavala, bio sam slobodan da pišem o njemu, a biti slobodan značilo je moći postaviti sva pitanja, ne morati se obzirati ni na šta i ni na koga.

S vremena na vreme, sanjam brata. Većinom su to ostaci snova, nekoliko slika, situacija, reči. Jedan san mi se dobro urezao u sećanje.

Neko želi da prodre u stan. Jedna prilika stoji ispred, tamna, prljava, blatnjava. Želim da zadržim vrata. Ta prilika, bez lica, pokušava na silu da uđe. Svom snagom se navaljujem na vrata, odgurujem tog čoveka bez lica, koji je, u to sam siguran, moj brat. Napokon uspevam da zatvorim vrata i da ih zaključam. Ali na moje zaprepašćenje, u rukama držim grubu, poderanu jaknu.

Brat i ja.

U drugim snovima ima isto lice kao na fotografijama. Samo na jednoj slici je u uniformi. Očevih fotografija ima mnogo – sa čeličnim šlemom ili bez njega, s vojničkom kapom, u radnoj i paradnoj uniformi, s pištoljem i mačem ratnog vazduhoplovstva. Sa bratom u uniformi postoji samo ta jedna fotografija koja ga pokazuje, s karabinom u ruci, na nekom vojnom zboru u dvorištu kasarne. On se na njoj vidi samo izdaleka i toliko nejasno da je samo majka mogla tvrditi kako ga je odmah prepoznala.

Jedna fotografija, u civilu, verovatno snimljena u vreme kada se dobrovoljno prijavio u oružani SS, stoji, otkako o njemu pišem, na mojoj polici za knjige: snimljena pomalo odozdo, pokazuje njegovo lice, usko, glatko, a jedva nagoveštena uspravna bora između obrva daje mu nekakav zamišljen i strog izraz. Plava kosa začesljana je ulevo.

Priča koju je majka stalno iznova pripovedala glasila je kako je hteo da se dobrovoljno prijavi u oružani SS i kako je pritom zalutao. Govorila je to na takav način kao da je ono što je zatim sledilo bilo moguće izbeći. Priča koju sam tako rano i toliko često slušao da mi se čini kao da sve to jasno vidim pred očima, kao da sam to lično proživio.

Godine 1942, u decembru, jednog neuobičajeno hladnog dana, kasno popodne, odvezao se ka Oksencolu gde su se nalazile kasarne SS-a. Putevi su bili pokriveni snegom. Nije bilo putokaza, zalutao je u pomrčini koja se spuštala, ali je išao dalje, prošao i poslednje kuće u pravcu ka kasarnama čiji je položaj na karti dobro upamtio. Na vidiku nije bilo nikoga. Krenuo je ka čistini. Na nebu ni oblaka, i samo se preko udolina i potočića izdiže tanka magla. Mesec je upravo izašao nad ševarom. Brat bi već da se vrati, kad opazi nekog čoveka. Tamna prilika stajala je na ivici puta i preko zavejanog polja gledala ka mesecu.

Na trenutak brat okleva jer čovek kao skamenjen stoji, i ne pomera se čak ni kada je morao da čuje korake koji su mu se, škripeći kroz sneg, primicali. Brat ga

pita da li poznaje put do kasarni SS-a. Jedan poduži trenutak ovaj čovek se ne miče, kao da ništa ne čuje, potom se polako okreće i kaže: pogledaj. Mesec se smeši. A kada moj brat opet pita za put do kasarni, čovek mu kaže da treba da ga sledi, i istog časa kreće, brzo, snažno korača, grabi ne osvrćući se, bez predaha, kroz noć. Uveliko je već prošlo vreme dok kog je trebalo da stigne do odseka za regrutaciju. Moj brat pita za put do železničke stanice, ali čovek ne odgovara i korača dalje, pored neosvetljenih seoskih kuća, pored štala iz kojih se čuje promuklo mukanje krava. Pod nogama u kolotečinama pucketa led. Moj brat nakon izvesnog vremena pita da li su zaista na pravom putu. Čovek zastaje, okreće se i kaže: da, idemo ka mesecu, vidi, mesec se smeje, smeje se jer mrtvi tako ukočeno leže.

Noću, kada je došao kući, brat je ispričao da ga je prožela jeza, i da je kasnije, nakon što je pronašao železničku stanicu, sreo dva policajca koji su tragali za ludakom, odbeglim iz ustanove na Alsterdorferu.

I onda?

Sledećeg dana otišao je ranom zorom, našao kasarnu i vojni odsek, smesta bio primljen: visok 1,85 m, plavokos, plavih očiju. Tako je postao pripadnik tenkovskih inženjerijskih jedinica u SS-diviziji „Mrtvačka glava“. Osamnaest godina mu je bilo.

Među SS-divizijama, njegova je važila za elitnu, poput divizija „Rajh“ i „Telesna garda Adolfa Hitlera“. Divizija „Mrtvačka glava“ formirana je 1939. od pripadnika stražarske grupe iz koncentracionog logora Dahau. Kao posebno obeležje, njeni vojnici nosili su mrtvačku

glavu ne samo na kapi, kao ostale SS-jedinice, već i na reveru.

Čudnu osobinu je imao kao dečak: povremeno bi iščezao u kući. I to ne zato što se bojavao nekakvog kažnjavanja, nego bi nestao *tek tako*, bez uočljivog razloga. Odjednom ga nije bilo moguće naći. I isto tako bi se odjednom pojavio. Majka ga je pitala gde se krio. On ništa ne bi odao.

Bilo je to u vreme kada fizički beše prilično slab. Doktor Morthorst je utvrdio da je malokrvan i da mu srce preskače. U to doba brat nije izlazio napolje da bi se igrao. Nije izlazio iz stana, nije išao u radnju do koje se stizalo preko stepeništa, takođe ni u radionicu koju je otac nazivao *ateljeom*. Naprosto bi nestao u lako preglednom stanu sa četiri sobe, kuhinjom, kupatilom i jednom ostavom. Majka samo što bi izašla iz sobe i brzo se vratila, a njega više nije bilo. Dozivala bi ga, gledala ispod stola, tražila u ormaru. Ništa. Činilo se kao da je ispario. To je bila njegova tajna. Jedina čudna stvar u vezi s tim dečakom.

Kasnije, godinama kasnije, pričala je majka, kada su popravljali prozore u stanu, otkrila je drveni podest koji je, pošto se stan nalazio u prizemlju, služio kao prozorska daska. On se mogao pomerati i iza njega su našli pračke, džepnu lampu, sveske i knjige koje su opisivale životinje u divljini, lavove, tigrove, antilope. Majka se više nije mogla setiti naslova ostalih knjiga. Mora da je tamo unutra sedeo i čitao. Osluškivao je, pratio korake, glasove majke i oca, i bio nevidljiv.

Kada je majka otkrila skrovište, brat je već bio u vojsci. Kada je, taj jedan jedini put, došao na odsustvo, propustila je priliku da ga za to pita.

Kao dete bledunjav, gotovo *proziran*. I tako je lako mogao nestati i iznenada nanovo iskrsnuti, sedeo bi za stolom kao da se ništa nije dogodilo. Na pitanje gde se krio, rekao bi samo „ispod patosa“. Što i nije bilo sasvim pogrešno. Njegovo držanje je bilo neobično, ali majka nije dalje zapitkivala, nije ga ni uhodila, a ni ocu ništa nije govorila.

Bio je bojažljivo dete, govorila je majka.

Nije lagao. Bio je pristojan. A pre svega, bio je hrabar, govorio je otac, još kao dete. *Hrabri dečak*. Tako ga je opisivala i dalja rodbina. Jezikom određen, što je verovatno i sam znao.

Zapisi u njegovom dnevniku počinju s proleća 1943, četrnaestog februara, i završavaju se 6. avgusta 1943, šest nedelja pre ranjavanja, deset nedelja pre smrti. Nijedan dan nije preskočen. A onda, odjednom, zapisi prestaju. Zašto? Šta se desilo sedmog avgusta? Posle toga postoji samo još jedan zapis bez datuma, ali o tome će biti govora kasnije.

Feb. 14.

Svakog časa čekamo na borbu. Od pola deset u stanju pripravnosti.

Feb. 15.

Opasnost prošla, čekanje.

Tako to ide dalje, dan za danom. I onda još jednom čekanje, zatim uobičajena rutina ili postrojavanja bivaju češća.

Feb. 25.

Idemo u napad na jednom proplanku. Rus se povlači. Noću paljba na pisti za sletanje.

Feb. 26.

Vatreno krštenje. Rus je potisnut za jedan bataljon. Noću na položaju sa šarcem bez zimske garderobe.

Feb. 27.

Prečesljavamo teren. Dosta plena! pa napredujemo dalje.

Feb. 28.

1. dan mira, veliki lov na vaške, dalje ka Oneldi.

Na jednom od tih mesta ranije sam zastajao i oklevao da dalje čitam. Da lov na vaške nije podrazumevao, možda, nešto sasvim drugo, a ne prosto trebljenje uniforme?* S druge strane, ne bi pisalo *1. dan mira*. Ali onda ono: *Dosta plena!*

Šta se krije iza toga? Oružje? Zbog čega taj znak uzvika, koji se inače retko nalazi u njegovim beleškama?

Mart 14.

*Avioni. Ivani** nas napadaju. Moj preteški plen moj MG*** puca kao lud jedva držim cev, nekoliko pogodaka.*

* Moguća aluzija na „Entläusung“, trebljenje vaški (ovde: Läusejagd) – eufemističan pojam koji je za vreme nacionalsocijalizma označavao istrebljenje Jevreja koji su izjednačavani sa vašima. (Prim. prev.)

** Nemački hiperonim za Ruse u žargonu, stoga što je Ivan najčešće rusko muško ime. (Prim. prev.)

*** Skraćena za mašinku (nem.: *Maschinengewehr* – MG), koja se kod nas nazivala i mašingever, ali se zapravo radilo o mitraljezu kao delu tenkovskog naoružanja. (Prim. prev.)

Mart 15.

Idemo na Harkov po koji ostatak Rusa.

Mart 16.

U Harkovu

Mart 17.

miran dan

Mart 18.

neprestani bombaški napadi Rusa 1. bomba u našem skloništu 3. ranj. Moj pokretni MG ne puca uzimam M-42 i pucam iz njega 40 stotina metaka rafalno

Tako to ide dalje, kratki zapisi, grafitnom olovkom, nejednakim rukopisom, pisani možda na nekom kamionu, u skloništu, pred novi napad, dan za danom: *pregled naoružanja, kiša i kaljuga, obuka u bojevom gađanju iz mitraljeza, vežbe sa bacačima plamena 42.*

Mart 21.

Donjeck

Mostobran na Donjecku. Na 75 m Ivan puši cigaretu, lak plen za moj mitraljez

To je bilo mesto kod kojeg, kada bih ranije naišao na njega – a upadalo mi je doslovce u oči gore levo na stranici – ne bih čitao dalje, nego bih odložio svesku. I tek kada sam odlučio da pišem o bratu, dakle i o sebi, da dozvolim sećanje, bio sam slobodan da pratim ono što je tamo tako *tvrd* zapisano.

Lak plen za moj mitraljez: jedan ruski vojnik, možda njegovih godina. Mladić koji je upravo zapalio

cigaretu – prvi dim, izdah, užitak u dimu koji se izvi-
ja nad žarom cigarete, pred sledeći dim. Na šta li je
mislio? Na smenu koja je uskoro morala doći? Na čaj,
na neko parče hleba, na devojkju, majku, oca? Jedan
rasplinjujući oblačić dima u tom vlagom natopljenom
predelu, ostaci snega, voda od otopljenog snega se
nakupila u rovovima, nežno zelenilo pašnjaka. Na šta
li je mislio, taj Rus, taj Ivan, u tom trenutku? *Lak plen
za moj mitraljez.*

Kao dete dugo je bio bolešljiv. Neobjašnjivo jaka
groznica. Šarlah. Na jednoj fotografiji leži u krevetu,
rašćupane plave kose. Majka je pričala da je, uprkos
bolovima, bio zadivljujuće prisebno, strpljivo dete.
Dete koje je mnogo vremena provodilo s ocem. Foto-
grafije prikazuju oca s dečakom u krilu, na motoru, u
autu. Sestra, dve godine starija od brata, stoji pored,
ne obraćaju pažnju na nju.

Njegovi nadimci, koje je sebi nadenuo još kao dete:
Dadam, Kurdelbumbum.

O meni, onom koji je došao posle,* otac je mislio da
isuviše vremena provodim među ženama. U jednom
pismu koje je moj otac, a tada je služio u ratnom vazdu-
hoplovstvu i bio smešten u Frankfurtu na Odri, napi-
sao mom bratu u Rusiji, stoji rečenica: *Uve je baš milo*

* Aluzija na Brehtovu pesmu „Rođenima posle nas“ koja ukazu-
je na breme što ga kasnije generacije nose u smislu odgovornosti
za zločine koje je počinila generacija očeva i starije braće. (Prim.
prev.)

dečake, ali pomalo razmažen, pa, čim budemo opet kod kuće, biće opet sve u redu...*

Ja sam bio ono što se nekad nazivalo *maminim sinčićem*. Voleo sam miris žena, tu mešavinu sapuna i parfema, voleo sam i tražio – jedno moje rano osećanje – mekotu grudi i butina. Dok se on, veliki brat, već kao mali dečak nikada nije odvajao od oca. A onda, tu je bila i sestra, osamnaest godina starija od mene, dve godine mlađa od brata, kojoj je otac posvećivao vrlo malo pažnje i jedva joj se obraćao, tako da je postala nekako nepristupačna, gundalo, što je otac opet nazivao mrzovoljom i što ga je još više udaljavalo od nje.

Karl-Hajnc, veliki dečak, zašto baš on od svih? I onda bi ćutao a na njemu se videlo koliki je gubitak pretrpeo, i kako mu prolazi kroz glavu da bi mu možda lakše palo da mu neko drugi nedostaje umesto njega.

Brat, to je bio dečak koji nije lagao, uvek kako dolikuje, koji nije plakao, koji je bio hrabar, koji je slušao. Uzor.

Brat i ja.

Pisati o bratu znači takođe pisati o njemu, o ocu. Sličnost, moja sličnost sa njim, može se prepoznati preko moje sličnosti sa bratom. Približiti im se kroz pisanje

* U originalu je upotrebljena reč „Pimpf“, što bi se moglo prevesti sa „mališa“; ovde se aludira na istoimenu oznaku pripadnika organizacije „Dojches jungfolk“ (nem.: Deutsches Jungvolk) koja je pretходила članstvu u Hitlerjugend. (Prim. prev.)

jeste pokušaj da se kroz sećanje razmrsi ono što je nekako zadržano u svesti. I sebe iznova pronaći.

Obojica me prate na putovanjima. Kad dođem na granicu i treba da popunim putne formulare, unosim i njih, oca, brata, kao delove moga imena, štampanim slovima u predviđene kvadratiće:

| Uve | Hans | Hajnc |

Preka želja moga brata bila je da mi bude kum, da mi da svoje ime kao treće u nizu, a otac je želeo da kao drugo ime nosim njegovo: Hans. Bar da nastavi da živi dalje kroz ime, u drugome, jer je već 1940. bilo jasno da se rat neće tako brzo završiti i da smrt biva sve izvesnija.

Na pitanje zašto se brat prijavio u SS, majka je ponudila nekoliko razumljivih objašnjenja. *Iz idealizma. Nije hteo da se izdvaja. Nije hteo da se izvlači.* Ona je, kao i otac, pravila jasnu razliku između SS-a i oružanog SS-a. U međuvremenu, po završetku rata, nakon što su prikazane užasavajuće filmske slike nastale pri oslobađanju iz koncentracionih logora, znalo se šta se dešavalo. *Bagra, govorilo se, zločinci. Ali sinak je bio u oružanom SS-u. SS je bio obična borbena jedinica. Zločinci su bili drugi, SD.* Jurišne jedinice. Pogotovo oni gore, vođstvo. A idealizam omladine – zloupotrebljen.*

Najpre u Dojčes jungfolku, onda u Hitlerjugendu. Marševi uz fanfare, ratne igre, pesme, širiti. Bilo je dece

* SD – *Sicherheitsdienst* (Služba bezbednosti), bila je glavni izvor bezbednosnih snaga na okupiranim teritorijama, obično pod komandom SS-a i policijskih šefova. (Prim. prev.)

koju su njihovi roditelji denuncirali. A pritom on, za razliku od tebe, nije nikada želeo da se igra sa vojnicima.

Ja sam bila protiv toga, rekla je, da se Karl-Hajnc prijavi u SS.

A otac?

Otac, rođen u novembru 1899, već se u Prvom svet-skom ratu dobrovoljno prijavio i bio uključen u poljsku artiljeriju. Čudno je to da skoro ništa ne znam o njemu iz tog vremena, bio je zastavnik, hteo da postane oficir, ali to posle izgubljenog rata više nije bilo moguće, pa se, kao i hiljade drugih demobilisanih vojnika, prijavio u jednu od dobrovoljačkih četa Frajkora* i borio se na Baltiku protiv *boljševika*. Ali gde tačno, koliko dugo i zbog čega, ne znam. A kako su skoro sva dokumenta i pisma izgorela prilikom bombardovanja naše kuće 1943. godine, to više nije moguće saznati.

Nekoliko fotografija u jednom albumu prikazuju oca iz tog vremena. Na jednoj, na čijoj poleđini piše „1919“, vidi se grupa mladića u uniformi. Jedni nose čizme, drugi kamašne. Sede na širokim kamenim stepenicama koje su verovatno deo nekog spomen-obeležja. On leži, sa još jednim mladićem, ispred onih koji

* Frajkor (nem. *Freikorps*) – kontrarevolucionarne jedinice nastale posle 1918. Pošto se vojska raspala, oficiri i državni službenici, strahujući za svoju sudbinu pred revolucionarnim snagama, organizovali su se u neformalne militantne grupe i vrlo često bili u službi međusobno suprotstavljenih političkih tabora. Kada se situacija u Nemačkoj stabilizovala 1919. godine, mnogi članovi Frajkora priključeni su regularnoj policiji, stvorivši tako velike formacije stacionirane u kasarnama, spremne da suzbiju svako dalje raspirivanje revolucionarne pretnje. (Prim. prev.)

sede, kao što se nekad poziralo na grupnim fotografijama. Levom rukom podbočio se o zemlju i smeje se, zgodni, plavokosi momak. Mladi vojnici, golobradi, uredno očešljani na razdeljak, mogli bi biti i studenti, što su verovatno i bili. Jedan od njih nosi, što se jasno vidi, prstenje na malom prstu i domalom, a jedan drugi pak pečatni prsten. Sede opušteno i smeju se. Verovatno je otac, koji leži ispred njih, ispričao neki vic. Na drugim fotografijama je sa saborcima, sve snimci iz vojničkog života. Na jednoj, on stoji nasred kreveta na sprat koji se upravo urušio. U pidžami je, šapka mu vragolasto nakrivljena na levo uho. Sladak je vojnički život, tra-la-la, tra-la-li. Kolibe sa slamnatim krovom, seljaci u ruskoj narodnoj nošnji, vojnici na kazanu, konjska zaprega okićena čeličnim šlemovima, onim nešto većim nemačkim šlemovima iz Prvog svetskog rata koji imaju po dve rupe sa strane. Bio je to život kakvim je, verovatno, htelo da živi mnogo osamnaestogodišnjaka ili devetnaestogodišnjaka: pustolovina, drugarstvo, svež vazduh, rakija i žene, a pre svega bez ustaljenog posla – to je ono što govori iz tih fotografija.

Kada me pitaju za očevu profesiju, ne umem da dam jednoznačan odgovor: preparator, vojnik, krznar.

Kao detetu, rado mi je pričao priče, nalazio je vremena, bio tumač sveta. Koristio je primere iz umetničkih dela koja su kao slike na kutijama cigareta bila u opticaju kao tematizacija istorije: Stari Fric* sedi pod mostom

* Nem.: *Der Alte Fritz*, misli se na Fridriha Drugog, kralja Pruske. (Prim. prev.)

i pridržava gubicu svom hrtu, dok preko mosta na konjima jašu neprijateljski husari; Zajdlic,* u bici kod Rosbaha,** u znak početka napada baca svoju keramičku lulu u vazduh; oficiri odnose sa bojnog polja mrtvo telo Karla XII od Švedske. Priča se da su ga sopstveni vojnici pogubili. Priče i anegdote. Otac je veoma dobro poznao istoriju i umeo je živopisno da opisuje istorijske epizode. Ali potom, i pre nego što bih uopšte počeo da postavljam potpitanja, posvađali bismo se. Od moje šesnaeste godine otpočela je naša žilava međusobna borba koja je postajala sve oštrija. S njegove strane – uska nepopustljiva strogost, s moje strane – tvrdokorno ćutanje koje su izazivala omražena svakodnevna pravila: zabrana džinsa, zabrana džeza, večernji izlazak samo do deset. Šta je sve bilo zabranjeno, šta se sve tražilo, šta sve uređeno. Sistem pravila koji meni nikako nije bio jasan i čija je protivrečnost bila suviše očigledna. Ne samo zato što sam – odrastavši – počeo kritički da se odnosim prema njemu, nego i zbog toga što su se životne okolnosti promenile. Njegov nastup više nije odgovarao godinama s početka pedesetih, kada mu je stvarno dobro išlo, i kada je on sve *uspeo*, od 1951. do 1954. Bile su to tri-četiri godine u njegovom životu kada se ono što je

* Fridrih Vilhelm, baron fon Zajdlic-Kurbah (3. II 1721 – 8. XI 1773), pruski vojskovođa pod Fridrihom Velikim, koji je važio za najvećeg zapovednika konjice. (Prim. prev.)

** Odlučujuća bitka za Prusku koja je obeležila pobedu nad Francuzima tokom Sedmogodišnjeg rata, 5. novembra 1757. Iako u sklopu celokupnog rata na evropskom nivou minorna, u pruskom, odnosno nemačkom kontekstu, ova bitka ostala je faktor identifikacije za nadmoć nad Francuzima. (Prim. prev.)

hteo da bude potpuno poklapalo s onim što je i bivalo. U našoj kući se dešavalo privredno čudo. Uspeo, konačno uspeo. Kuća sređena, skupocen auto boje zelenog jezera, marke *adler*, sa petoro vrata, model iz 1939, sa prvim menjačem ugrađenim na volanu. U to vreme u Hamburgu je bilo tako malo automobila da su ga i saobraćajci, koji su u belim mantilima stajali na Damtoru, pozdravljali kada bi prošao pored njih. Za Božić bi im poklanjao paklice cigareta koje je majka umotala u zlatni papir ukrašen srebrnom mašnicom i grančicom jelke zadenutom pod nju. Vozio bi kroz grad do raskrsnica gde je saobraćajac regulisao saobraćaj, zastao bi nakratko pored malog postolja na kome je stajao službenik i pružio mu kroz prozor paketić. *Srećan praznik!* Zbog toga su mu tokom godine mahali i nakratko podizali ruku ka šapki u znak pozdrava.

Otac je voleo da ga vojnički pozdravljaju. U Koburgu, gde smo majka i ja bili evakuisani, kada je dolazio na *odsustvo* odveo bi me u kasarnu. Majka mi je na dečji mantil našila srebrne epolete. Neposredno pred kasarnom pustio me je da idem ispred njega. Straža nas je pozdravila sa puškama pred prsima i kezila se. Naučio sam da capnem, dakle kucnem potpeticama, i da se poklonim. Simpatično je to izgledalo, godinama kasnije, kada sam već bio odrastao, rođaci i prijatelji su mi pričavali kako sam to odsečno radio.

To sam nekad bio ja, petogodišnjak, u sivom mantiliću, koji salutira kucnuvši potpeticama i poklonivši se. Vonj na oznojenu kožu, to je bio otac. Jedan stranac u uniformi, jednoga dana, leži u krevetu moje

majke. To mi je prvo sećanje na oca. Na podu čizme sa dubokim sarama čiji su se posuvraćeni kožni obodi prelomili. Na noćnom ormariću, to je jasno sećanje, pištolj sa opasačem. Gledao sam ga kako leži otvorenih usta i hrče. Došao je bio na odsustvo. Pomirišem li narukvicu svog sata, opet je tu, taj miris oznojene kože, i on, otac, fizički mi je bliži nego kroz bilo koje slikovito sećanje.

I onda, jednoga dana, odrasli su me počeli ubeđivati u neke druge stvari, zabranjivali su mi ono što sam upravo bio naučio: da capnem. I da izgovaram „Hajl Hitler!“ Čuješ li! Nipošto! To je detetu kazano tiho, zaklinjući ga.

Bio je 23. april 1945, američki vojnici behu ušli u grad.

Ko me je naučio *da capnem*? Majka, s kojom sam tada živeo u Koburgu, sigurno nije. Prema svemu što je imalo veze sa vojskom, sa dresurom, igrom rata, prema ratu, majka je gajila duboku odbojnost – i to ne samo od sinovljeve smrti – a ipak ju je izgled, uniforma, u određenoj meri fascinirao. Ali tom kuckanju potpeticama nije me ona naučila. Verovatno je to bio otac koji beše došao na odsustvo, ili svi oni drugi vojnici, nacističke glavešine, koji su se neprestano smenjivali kod gospođe Šmit, udovice okružnog upravnika, kod koje smo i mi stanovali.

Bude li kad Rus došao, govorila je gospođa Šmit, onda ću uzeti konopac.

Uve Tim
U SENCI MOGA BRATA

Za izdavača
Dejan Papić

Urednik
Nebojša Barać

Redaktura prevoda
Momir Đoković

Lektura i korektura
Danica Vukićević
Vesna Jevremović

Slog i prelom
Saša Dimitrijević

Štampa i povež
Margo-art, Beograd

Izdavač
Laguna, Beograd
Resavska 33
Klub čitalaca: 011/3341-711
www.laguna.rs
e-mail: info@laguna.rs

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

821.112.2-31

ТИМ, УВе, 1940-

U senci moga brata / Uve Tim ; prevela s
nemačkog Maria Glišić. - Beograd : Laguna,
2012 (Beograd : Margo-art). - 160 str. ; 21 cm

Prevod dela: Am Beispiel meines Bruders / Uwe
Timm. - Tiraž 2.000. - O autoru: str. [153].

ISBN 978-86-521-0734-6

COBISS.SR-ID 190264076